

ПОВЕДІНКОВІ ПРОЯВИ ЕМПАТІЙНОЇ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Стаття присвячена презентації результатів емпіричного дослідження поведінкових проявів емпатійної міжособистісної взаємодії в юнацькому віці. Встановлено, що емпатійність, як інтегральна якість особистості, актуалізуючись на різних етапах міжособистісної взаємодії, може впливати на поведінку всіх її учасників. Виявлено вікові особливості емпатійної детермінації міжособистісної взаємодії: у ранній юності вплив емпатійності на поведінку у ситуації міжособистісної взаємодії є сильнішим, порівняно із зрілою. Встановлено статеві особливості емпатійної детермінації поведінки юнаків у міжособистісній взаємодії: у дівчат рівень емпатійності має вплив на власну поведінку, а у хлопців – емпатійність визначає поведінкову активність інших. З'ясовано, що дисонансна емпатійна міжособистісна взаємодія хлопців взаємопов'язана з власною контактною активністю та емоційною дистанцією (обернена кореляція); індиферентна взаємодія представників обох статей обернено корелює з емоційною дистанцією з боку іншого, а у дівчат – ще й з власною домінантністю; інтенційна взаємодія дівчат знаходиться у оберненому взаємозв'язку з їх домінантною поведінкою; сприяюча взаємодія дівчат обернено корелює з домінантністю інших; альтруїстична взаємодія взаємопов'язана із контактною активністю іншого. Констатовано відсутність достовірних взаємозв'язків між егоцентричною й суб'єктоцентричною взаємодіями та поведінковими проявами.

Ключові слова: емпатія, емпатійна міжособистісна взаємодія, контактна активність, психологічна близькість, домінантність.

Постановка проблеми. Інформаційна перенасиченість сучасного суспільства, впливаючи на темпоральні особливості особистості, все частіше призводить до нівелювання значущості істинно людських взаємин, втрату здатності бачити «Людину» в людині. Наслідки такого знецінення Іншого сьогодні можна спостерігати в глобальних масштабах: тероризм, війни, жорстокість, байдужість тощо. Чи не єдиним засобом відновлення рівноваги є повернення до антропоцентричної спрямованості людської свідомості, яка дозволить взаємодіяти з іншими на засадах взаємоповаги, толерантності, гуманізму. У цьому контексті актуальності набувають дослідження емпатійної міжособистісної взаємодії, як однієї з найбільш людиноцентрованої форми взаємин.

Виходячи із означеного, **метою** статті є дослідженні поведінкових проявів різних видів емпатійної міжособистісної взаємодії в юнацькому віці.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Для емпіричного дослідження рівня розвитку емпатійності та видів емпатійної міжособистісної взаємодії у юнацькому віці використовувалася методика Л. П. Журавльової [1]. З її допомогою визначався показник інтегральної емпатійності особистості (високий, середній та низький рівні) та здатність юнацтва до різних форм її прояву (антиемпатія, індиферентність, співпереживання, співчуття, моделювання поведінки, реальне сприяння та альтруїстична поведінка), які визначають вид емпатійної взаємодії.

Для визначення особливостей поведінки особистості у ситуації міжособистісної взаємодії використовувалася методика FIRO-B Шутца, у її адаптованому російськомовному варіанті, що відомий як «Опитувальник міжособистісних стосунків (ОМО)» А. А. Рукавішнікова [3; 4]. Дана методика діагностує поведінку особистості за трьома параметрами – рівень контактної активності (шкала «Включеність»), рівень психологічної близькості (шкала «Афект») та рівень владної позиції (шкала «Контроль»). Кожен з них передбачає дві форми поведінки: активну (власну поведінку щодо інших людей) та пасивну (поведінку інших щодо себе). Така різноплановість методики дає змогу, по-перше, здійснювати деталізований аналіз індивідуальних особливостей поведінки особистості у ситуації міжособистісної взаємодії, а по-друге, виявляти наявність кореляційних зв'язків між виявленими особливостями та емпатійністю особистості.

Дослідженням було охоплено 226 осіб юнацького віку. Серед них – 110 респондентів раннього юнацького віку (хлопців – 51, дівчат – 59) та 116 – зрілого юнацького віку (хлопців – 41, дівчат – 74). З метою підвищення рівня репрезентативності вибірки досліджувались представники різних навчальних закладів Житомирської області, що навчаються за різними напрямками підготовки.

Емпіричне дослідження поведінкових проявів емпатійної міжособистісної взаємодії відбувалося у декілька етапів. На першому етапі аналізувалися кореляційні взаємозв'язки між рівнем емпатійності й видами емпатійної міжособистісної взаємодії юнаків та показниками їх поведінкової активності (див. табл. 1).

а) відсутність взаємозв'язку між показниками власної активності у міжособистісній взаємодії та емпатійністю. Це означає, що кількість особисто ініційованих контактів юнаків не залежить від рівня емпатійності особистості;

б) обернений достовірний взаємозв'язок між показниками домінантності у поведінці та емпатії ($r = -0,137$; $p \leq 0,05$). Таким чином, менш розвинутою є емпатійність, тим більш вираженою буде домінантність в поведінці. І навпаки – високий рівень інтегральної емпатії обумовлює прагнення особистості розбудовувати взаємодію з Іншими на засадах поваги до нього, визнання його самоцінності, самобутності та достатньої компетентності, щоб самостійно приймати будь-які рішення. Саме тому бачимо позитивну достовірну кореляцію домінантності з індиферентною та дисонансною емпатійною міжособистісною взаємодією, за яких

переживання Іншого або нівелиуються взагалі, або викликають протилежні відчуття й прагнення діяти наперекір. Обернена ж кореляція виявлена з інтенційною емпатійною взаємодією вказує на те, що чим більше особистість прагне контролювати Іншого, тим менш вона є готовою до реальної допомоги.

Таблиця 1

Матриця значущих коефіцієнтів лінійної кореляції між показниками емпатійної міжособистісної взаємодії та власних поведінкових проявів у юнацькому віці

	Стать	Рівень емпатійності	Дисонасна	Індиферентна	Егоцентрична	Суб'єктоцентрична	Інтенційна	Сприяюча	Альтруїстична
Включення	Хл.								
	Дів.								
	Раз.								
Контроль	Хл.								
	Дів.	-0,167*		0,188**			-0,298****		
	Раз.	-0,137**	0,12*	0,136**			-0,21****		
Афект	Хл.								
	Дів.								
	Раз.								

Примітки. 1) Хл. – хлопці, Дів. – дівчата, Раз. – разом. 2). * – $p \leq 0,1$; ** – $p \leq 0,05$; *** – $p \leq 0,01$; **** – $p \leq 0,001$.

Характерною особливістю виявлених на даному етапі взаємозв'язків є те, що вони притаманні дівчатам;

в) відсутність взаємозв'язку між емоційною дистанцією та емпатійністю особистості.

На другому етапі аналізувалися взаємозв'язки рівня емпатійності та види емпатійної міжособистісної взаємодії особистості юнацького віку з поведінкою Інших (див. табл.2). Як показує якісний аналіз, спектр виявлених взаємозв'язків тут є значно ширшим. Зокрема:

а) рівень розвитку емпатійності взаємопов'язаний з рівнем поведінкової активності інших щодо встановлення контактів ($r=0,194$; $p \leq 0,1$). Припускаємо, що

чим вищими є рівень емпатійності, тим вищою буде його атрактивність, що й зумовлює підвищення поведінкової активності інших у встановленні міжособистісних контактів з ним. Відтак, впливаючи на соціальну привабливість особистості, емпатія може обумовлювати обсяг міжособистісних взаємодій. З такої позиції логічним є обернений достовірний взаємозв'язок контактної активності інших з дисонансною взаємодією (у хлопців) та позитивний взаємозв'язок – з альтруїстичною (як у хлопців, так і у дівчат). Схильність особистості до дисонансної взаємодії призводить до небажання інших контактувати з нею, натомість саможетровність у взаєминах робить такого юнака бажаним об'єктом взаємодії;

Таблиця 2

Матриця значущих коефіцієнтів лінійної кореляції між показниками емпатійної міжособистісної взаємодії та поведінкових проявів інших у юнацькому віці

	Стать	Інтегральна емпатія	Дисонансна	Індивідуальна	Егоцентрична	Суб'єктноцентрична	Інтенційна	Сприяюча	Альтруїстична
Включення	Хл.	0,194*	-0,17*						0,171*
	Дів.								0,156*
	Раз.	0,119*							0,152**
Контроль	Хл.								
	Дів.							-0,187**	
	Раз.							-0,119*	
Афект	Хл.	0,218* *	-0,253**						
	Дів.								
	Раз.	0,154* *		-0,131**					

Примітки. 1) Хл. – хлопці, Дів. – дівчата, Раз. – разом. 2). * – $p \leq 0,1$; ** – $p \leq 0,05$; *** – $p \leq 0,01$; **** – $p \leq 0,001$.

б) частота сприяючих взаємодій обернено корелює з домінантною поведінкою інших ($r = -0,119$; $p \leq 0,1$). Очевидно, що якщо юнка (адже достовірний статистичний взаємозв'язок у вибірці дівчат виявлений на рівні $p \leq 0,05$) здатна об'єктивно оцінювати ситуацію та адекватно й асертивно діяти для її розв'язання,

то домінуюча поведінка іншого щодо неї буде щонайменше неефективною й недоцільною.

в) рівень емпатійності особистості напряму пов'язаний з відчуттям іншим емоційної близькості ($r=-0,154$; $p\leq 0,05$). Це пояснюємо тим, що при встановленні близьких довірливих стосунків суттєву роль відіграють психологічні якості та особливості Іншого, якому можна було б відкритися, або навпаки, варто було б дистанціюватися. Тому підтвердженням є виявлений позитивний взаємозв'язок показників емпатії з чуттєвістю інших ($r=0,154$; $p\leq 0,05$) й обернений з показниками індивідуальної взаємодії ($r=-0,131$; $p\leq 0,05$).

Третій етап був присвячений аналізу вікових та статевих відмінностей досліджуваних показників. Зокрема, у ранньому юнацькому віці було виявлено (див. табл. 3):

а) достовірний взаємозв'язок між показниками емпатійності та домінуючості ($r=0,267$; $p\leq 0,05$) й психологічної близькості ($r=0,200$; $p\leq 0,05$). Більш розвинені форми емпатійного реагування передбачають сприяючу поведінку, яка не суперечить власним інтересам (а отже передбачає збереження певної мінімальної психологічної дистанції) з одного боку, а з іншого – вимагають від особистості рішучих дій щодо Іншого. Тому цілком закономірно, що високоемпативна особистість у ході емпатійного приєднання до Іншого мінімізує (але не втрачає!) психологічну дистанцію між собою та Іншим і реалізовуючи сприяючу поведінку займає владну позицію.

Втім, для дівчат раннього юнацького віку характерним є обернений взаємозв'язок домінуючості та емпатійності. Такі результати пояснюємо тим, що для представниць жіночої статі більш притаманними є афективні форми емпатії (співчуття та співпереживання), реалізація яких не передбачає жодних дій, спрямованих на розв'язання емпатогенної ситуації;

б) обернений статистично значущий взаємозв'язок між психологічною дистанцією та інтенційною міжособистісною взаємодією ($r=-0,184$; $p\leq 0,1$). Очевидно, що зменшення психологічної дистанції буде призводити до зростання прагнення посприяти у розв'язанні емпатогенної ситуації. Чинниками, які перешкоджають даному прагненню трансформуватися у реальні дії можуть бути як особистісні, так і ситуативні;

в) достовірний взаємозв'язок між показниками домінуючості та дисонансної ($r=0,234$; $p\leq 0,05$) й індивідуальної емпатійної взаємодії ($r=0,199$; $p\leq 0,05$), а також обернений – з показниками інтенційної ($r=-0,306$; $p\leq 0,01$). Можемо припустити, що владна позиція, будучи за своєю суттю егоцентричною, з одного боку може перешкоджати емпатійному приєднанню, переприваючи емпатійний процес і запускаючи тим самим індивідуальну емпатійну взаємодію. З іншого – дисонансні переживання й дії є також демонстрацією владності, на що і вказує позитивна кореляція. А от моделювання сприяючої поведінки без жодних реальних дій унеможливує прояв домінування на поведінковому рівні, саме тому ми і констатували обернений взаємозв'язок між даними показниками;

г) обернену кореляцію між показниками психологічної близькості та індіферентною емпатійною взаємодією ($r=-0,206$; $p\leq 0,05$), а також прямий взаємозв'язок – з альтруїстичною ($r=0,196$; $p\leq 0,05$). Закономірно, що чим більшою є психологічна близькість з Іншим, тим складніше людині проявити байдужість до його переживань. Здатність же пожертвувати ж власними інтересами заради Іншого дуже часто залежить від рівня психологічної близькості з ним.

Таблиця 3

Матриця значущих коефіцієнтів лінійної кореляції між показниками емпатійної міжособистісної взаємодії та власних поведінкових проявів у ранньому юнацькому віці

	Стать	Інтегральна емпатія	Дисонансна	Індіферентна	Егоцентрична	Суб'єктоцентрична	Інтенційна	Сприяюча	Альтруїстична
Включення	Хл.								
	Дів.								
	Раз.						-0,184*		
Контроль	Хл.								
	Дів.	- 0,306* *	0,271**				- 0,357***		
	Раз.	0,267* *	0,234**	0,199**			- 0,306***		
Афект	Хл.								
	Дів.								0,304**
	Раз.	0,200* *		-0,206**					0,196**

Примітки. 1) Хл. – хлопці, Дів. – дівчата, Раз. – разом. 2). * – $p\leq 0,1$; ** – $p\leq 0,05$; *** – $p\leq 0,01$; **** – $p\leq 0,001$.

Аналізуючи результати поведінкової активності інших (див. табл. 4) ми прийшли до наступних висновків:

а) зі зростанням рівня емпатійності як у юнаків, так і у дівчат зростає кількість взаємодій, ініціатором яких виступають інші. Схильність до дисонансної емпатійної взаємодії буде знижувати соціальну привабливість особистості, а до альтруїстичної – підвищувати;

б) рівень домінантності інших буде спадати по мірі зростання емпатійності дівчат і зростати по мірі зростання емпатійності хлопців;

в) мінімізації психологічної дистанції стріють зростання емпатійності суб'єкта та його схильність до альтруїстичної взаємодії. Схильність же до дисонансної та індивідуальної емпатійної взаємодії призводять до того, що інші починають дистанціюватися від такої особистості.

Таблиця 4

Матриця значущих коефіцієнтів лінійної кореляції між показниками емпатійної міжособистісної взаємодії та поведінкових проявів інших у ранньому юнацькому віці

	Стать	Інтегральна емпатія	Дисонансна	Індивідуальна	Егоцентрична	Суб'єктоцентрична	Інтенційна	Сприяюча	Альтруїстична
Включення	Хл.	0,311* *	-0,372***						0,237*
	Дів.	0,222*							0,361***
	Раз.	0,267* **	-0,259***						0,276***
Контроль	Хл.	0,245*							
	Дів.	- 0,306* **							
	Раз.								
Афект	Хл.		-0,260*						
	Дів.	0,234*							0,385***
	Раз.	0,232* *	-0,160*	-0,164*					0,181*

Примітки. 1) Хл. – хлопці, Дів. – дівчата, Раз. – разом. 2). * – $p \leq 0,1$; ** – $p \leq 0,05$; *** – $p \leq 0,01$; **** – $p \leq 0,001$.

Як бачимо, контрольованість Іншим є корелятом емпатії у представників обох статей. Однак знак кореляції у хлопців і дівчат є різним. Очевидно, що такі статеві особливості пов'язані з гендерними стереотипами. Зокрема, лідерство,

авторитаризм, прагнення тримати усе під контролем, брати на себе відповідальність вважаються природними для представників чоловічої статі, а покірність, чуттєвість, контрольованість – для жіночої. Емпатійність, будучи проявом фемінності, зумовлює домінантне ставлення до юнаків з боку інших, а до дівчат – навпаки, поважливу, рівноправну поведінку.

Таблиця 5

Матриця значущих коефіцієнтів лінійної кореляції між показниками емпатійної міжособистісної взаємодії та власних поведінкових проявів у зрілому юнацькому віці

	Стать	Інтернальна емпатія	Дисонасна	Індиферентна	Егоцентрична	Суб'єктноцентрична	Інтенційна	Сприяюча	Альтруїстична
Включення (індивід до інших) Іе	Хл.								0,399***
	Дів.								
	Раз.								-0,192**
Контроль (індивід до інших) Се	Хл.								
	Дів.						-0,238**		
	Раз.								
Афект(індивід до інших) Ае	Хл.								
	Дів.	0,237*							
	Раз.								

Примітки. 1) Хл. – хлопці, Дів. – дівчата, Раз. – разом. 2). * – $p \leq 0,1$; ** – $p \leq 0,05$; *** – $p \leq 0,01$; **** – $p \leq 0,001$.

У зрілому ж юнацькому віці кількість корелятив емпатії різко зменшується (див. табл. 5). Зокрема, у дівчат зникають усі взаємозв'язки емпатійності з поведінковими показниками, що були виявлені на більш ранньому етапі юності. Натомість виникає обернена достовірна кореляція емпатії з суб'єктною чуттєвістю. Виявлений взаємозв'язок легко пояснюється феноменологічними характеристиками емпатії. Відомо, що вищі форми емпатії реалізуються на діяльнісному рівні, якому передують афективний і когнітивний. Однак два останніх протікають у згорнутому вигляді і, здебільшого, неусвідомлено [2]. Надмірна ж афектація у емпатогенній ситуації не лише уповільнює процес реального сприяння або протидії, але і взагалі

може стати на його заваді у випадку емоційного застрягання на власних переживаннях. Відтак, чим більш розвинутою є емпатійність дівчат зрілого юнацького віку, тим менше емоційних проявів спостерігається у їх поведінці. Схильність же до інтенційної емпатійної взаємодії дівчат обернено корелює з домінантністю. Причини такого взаємозв'язку нами вже описувалися вище.

У хлопців же виявлено обернену кореляцію частоти альтруїстичної взаємодії та власної контактної активності. Припускаємо, що збільшення міжособистісних контактів призведе до зростання кількості ситуацій в яких юнакам, яким притаманна альтруїстична поведінка, доведеться жертвувати власними інтересами заради інших. Щоб запобігти цьому юнаки свідомо чи несвідомо починають уникати або обмежувати кількість власних контактів.

Таблиця 6

Матриця значущих коефіцієнтів лінійної кореляції між показниками емпатійної міжособистісної взаємодії та поведінкових проявів інших у зрілому юнацькому віці

	Стать	Інтегральна емпатія	Дисонансна	Індиферентна	Егоцентрична	Суб'єктноцентрична	Інтенційна	Стрияюча	Альтруїстична
Включення (інші до індивіда) Iw	Хл.								
	Дів.								
	Раз.								
Контроль (інші до індивіда) Cw	Хл.	-0,308**		0,263*					-0,358**
	Дів.							-0,327**	
	Раз.	-0,177*						-0,241**	
Афект (інші до індивіда) Aw	Хл.	0,274*		-0,314**					
	Дів.								
	Раз.								

Примітки. 1) Хл. – хлопці, Дів. – дівчата, Раз. – разом. 2). * – $p \leq 0,1$; ** – $p \leq 0,05$; *** – $p \leq 0,01$; **** – $p \leq 0,001$.

У період зрілої юності у хлопців змінюється знак взаємозв'язку емпатійності з контрольованістю, а також виникає прямий взаємозв'язок з чуттєвістю Інших. Відтак, на даному віковому етапі емпатійність починає

розцінюватися іншими як якість сильної особистості, що унеможливило домінування над нею. Саме тому зі зростанням частоти індиферентної взаємодії, зростає й частота проявів домінантної поведінки інших. Натомість зі зростанням частоти альтруїстичної взаємодії, частота проявів домінантності знижується. Так само й з рівнем психологічної близькості: чим вищим є рівень емпатійності юнака, тим більшим є рівень психологічної близькості з ними. В той же час схильність до індиферентних взаємодій збільшує психологічну дистанцію у взаєминах.

У дівчат же констатовано лише обернену кореляцію між показниками домінантної поведінки інших та сприяючої поведінки, що ще раз доводить ефективність розвинених видів емпатійної взаємодії.

Таблиця 7

Матриця достовірних значень t-критерію Стьюдента при порівнянні показників власної поведінкової активності у міжособистісній взаємодії особистостей з різним рівнем розвитку емпатії

1. Включення(індивід до інших) Ie									
	Рання юність			Зріла юність			Загалом		
	Хл.	Дів.	Раз.	Хл.	Дів.	Раз.	Хл.	Дів.	Раз.
BE-CE				2,019*		1,718*	1,744*		
BE-HE									
CE-HE									
3. Контроль (індивід до інших) Ce									
BE-CE		2,361**						2,132**	
BE-HE		3,453***						3,029****	2,512**
CE-HE									1,756*
5. Афект(індивід до інших) Ae									
BE-CE			2,017*		2,474**				
BE-HE					2,322**				
CE-HE									

Примітки. 1) Хл. – хлопці, Дів. – дівчата, Раз. – разом. 2). * – $p \leq 0,1$; ** – $p \leq 0,05$; *** – $p \leq 0,01$; **** – $p \leq 0,001$.

Аналіз відмінностей у показниках досліджуваних раннього юнацького віку з різним рівнем розвитку емпатії (див. табл. 7) дозволив констатувати вплив емпатії на поведінку особистості у ситуації міжособистісної взаємодії:

а) у дівчат раннього юнацького віку емпатія обумовлює міру власної домінантної поведінки у взаємодії з іншими;

б) у юнаків зрілого юнацького віку – власну контактну активність, а у юнок – міру емоційної близькості з іншими.

Матриця достовірних значень t-критерію Стьюдента при порівнянні показників поведінкової активності інших у міжособистісній взаємодії щодо особистостей з різним рівнем розвитку емпатії

1. Включення(індивід до інших) Ie									
	Рання юність			Зріла юність			Загалом		
	Хл.	Дів.	Раз.	Хл.	Дів.	Раз.	Хл.	Дів.	Раз.
2. Включення (інші до індивіда) Iw									
BE-CE	2,855**		1,774*				1,944*		
BE-HE	2,515**		1,889*				1,917*		
CE-HE									
4. Контроль (інші до індивіда) Cw									
BE-CE	2,338**		2,049**	3,299***		2,444**			
BE-HE	2,262**			2,761**		1,881*			
CE-HE									
6. Афект (інші до індивіда) Aw									
BE-CE	2,194**								
BE-HE			2,014*						2,262**
CE-HE	2,752***		3,347***				2,587**		2,788***

Примітки. 1) Хл. – хлопці, Дів. – дівчата, Раз. – разом. 2). * – $p \leq 0,1$; ** – $p \leq 0,05$; *** – $p \leq 0,01$; **** – $p \leq 0,001$.

Аналіз достовірних відмінностей між показниками високоемпатійних, середньоемпатійних та низькоемпатійних юнаків дозволив виявити вплив емпатійності на поведінку інших учасників взаємодії (див. Табл.8):

а) у хлопців в період ранньої юності – поведінкової активності інших в усіх досліджуваних сферах, а зрілої – лише в частині контактної активності;

б) у дівчат значущих відмінностей не виявлено взагалі.

Висновки. Емпатійність, як інтегральна якість особистості, актуалізуючись на різних етапах міжособистісної взаємодії, може впливати на поведінку усіх її учасників. Характер цього впливу має вікові, статеві та особистісні особливості.

Література

1. Журавльова Л. П. Діагностика емпатії та її форм у підлітковому та юнацькому віці / Л. П. Журавльова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 31(55). – С. 154-161.

2. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: Монографія / Журавльова Л. П. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 328с.

3. Диагностика межличностных отношений подростков и старшеклассников: Методические рекомендации / Сост. Л. В. Сгурская, Г. С. Тамарский. – Калининград: Изд-во КГУ, 2003. – 44 с.

4. Schutz William C. FIRO: A Three-Dimensional Theory of Interpersonal Behavior. New York, NY: Rinehart. – 1958. – p. 218–219.

Транслітерація

1. Zuravlova, L.P. (2010). Diagnostyka empatii ta ii form u pidlitkovomu ta yunatskomu vitsi [Diagnosis of empathy and its forms in teenage]. Naukovyi chasopys Natsionalnogo pedagogichnogo universytetu imeni M.P. Dragomanova - Scientific journal, 31(55). 154-161 [in Ukrainian].

2. Zhuravlova, L.P. (2007). Psykholohiia empatii: Monohrafiia [Psychology of empathy: Monograph] – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka - Zhytomyr: Pub. ZG Franko University, 2007. – 328 p. [in Ukrainian].

3. Sgurskaja, L.V. (Eds.) & Tamarskyi, G.S. (Eds.) (2003). Diagnostika mezhlchnostnykh otnoshenyi podrozkov i starsheklassnikov: metodicheskie rekomendatsyi [Diagnostics of interpersonal relations between adolescents and high school students: methodological recommendations]. Kalilingrad: izd-vo KGU [in Russian].

4. Schutz William C. FIRO: A Three-Dimensional Theory of Interpersonal Behavior. New York, NY: Rinehart. – 1958. – p. 218–219.

Kolomiets T. BEHAVIORAL MANIFESTATIONS OF EMPATHIC INTERPERSONAL INTERACTION IN ADOLESCENCE

The article is devoted to the presentation of the results of an empirical research of behavioral manifestations of empathic interpersonal interaction in adolescence. It has been established that empathy, as an integral quality of an individual, is activated at different stages of interaction, can affect the behavior of all its participants. The age features of empathic determination of interpersonal interaction are discovered: in early adolescence the influence of empathy on behavior in a situation of interpersonal interactions is stronger, compared to a mature one. Sexual features of empathic determination of behavior of boys in interpersonal interaction are established: girls' empathy level influences their own behavior, and for boys - empathy determines the behavioral activity of others. It is found that dissonant empathic interpersonal interaction of boys is interconnected with their own contact activity and emotional distance (inverse correlation); the indifferent interaction of the representatives of both sexes inversely correlates with the emotional distance from the other side, and for girls - even with their own dominance; the intentional interaction of girls is in the reverse relationship with their dominant behavior; the promoting interaction of girls reversely correlates with the dominance of others; the altruistic interaction is interconnected with the contact activity of another. The lack of reliable interrelationships between egocentric and subjective-centric interactions and behavioral manifestations was ascertained.

Key words: *empathy, empathic interpersonal interaction, contact activity, psychological closeness, dominance.*

Коломієць Тетяна Володимирівна - кандидат психологічних наук, Житомирський державний університет імені Івана Франка.